

Κριτικά σημειώματα

Ροΐδως ΜΗΤΟΥΛΑ: Οι επιπτώσεις της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης στην φυσιογνωμία της Ελληνικής πόλης. Διδακτ. Διατρ., Ε.Μ.Π., Τμήμα Αρχιτεκτόνων. Αθήναι, 2000, σελ. 252.

Η φυσιογνωμία¹ της ελληνικής πόλης διαμορφώνεται, ως γνωστόν, μέσα από μία πολύ μεγάλη ποικιλία στοιχείων, διάφορης προέλευσης. Κάποια από αυτά είναι το φυσικό ανάγλυφο και η τοπογραφία του εδάφους, η παρουσία του φυσικού στοιχείου, το κλίμα, η ηλιοφάνεια κ.λ.. Εκτός όμως από αυτά, που καθορίζονται από την γεωφυσική θέση, σημαντικό ρόλο παίζει και η πολιτιστική και ιδιαίτερα η αρχιτεκτονική κληρονομία. Η κληρονομία αυτή μπορεί να αναφέρεται σε ένα αρχαίο, φορτισμένο με μνήμες και ισχυρές σημασίες όνομα, όπως π.χ. η πόλη του Άργους, σε μεμονωμένα στοιχεία μνήμης, τα μνημεία (π.χ. Παρθενώνας), αλλά ακόμη και σε ολόκληρα ιστορικά κέντρα πόλεων.

Όμως, πέραν των φυσικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών, σημαντικό ρόλο παίζουν ο λόγος και ο μύθος μίας πόλης, ως έκφραση της συλλογικής συνείδησης των Πολιτών, δηλ. ο ίδιος ο πολιτισμός. Η φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης επηρεάζεται, επίσης, και από τα πολιτικο-οικονομικά συστήματα, από το θεσμικό πλαίσιο, που την διέπει, αλλά και από την ανθρώπινη αλυσίδα, δηλαδή τόσο από την γενικότερη ψυχοσύνθεση των Ελλήνων, όσο και από τις ιδιαιτερότητες των κατοίκων των διαφόρων περιοχών της Ελλάδος π.χ. Κρητών, Μακεδόνων, Ηπειρωτών, Κυκλαδιτών, Θεσσαλών κ.λ..

Σήμερα όμως, με την ένταξη της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δημιουργείται ένας νέος προσανατολισμός στον σχεδιασμό και στην οργάνωση των ελληνικών πόλεων, με βάση τα Ευρωπαϊκά δρώμενα και τα νέα δεδομένα που προστίθενται συνεχώς. Το ερώτημα, που προκύπτει είναι κατά πόσον οι αλλαγές και οι μετασχηματισμοί, που συνεφέλκονται συνεχώς οι πολιτικές και οι θετικές δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης επιδρούν σε πάγια χαρακτηριστικά της ελληνικής αστικής ζωής. Κάτω από αυτό το πρίσμα προσέγγισης παρουσιάζεται ως ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα η μελέτη των τυχόν επιδράσεων, που αυτές οι συγκεκριμένες εξελίξεις προκαλούν στην φυσιογνωμία του ελληνικού αστικού χώρου.

Ήδη, οι πολιτικές που εφαρμόζονται για την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, για την βιώσιμη ανάπτυξη, κ.λ. του ευρωπαϊκού χώρου, στρέφουν ένα αποφασιστικό μέρος της προσοχής τους στο αστικό περιβάλλον την ώρα, που καταβάλλεται προσπάθεια για την δημιουργία ισόρροπης οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Με συνισταμένη ένα ελάχιστο επίπεδο ποιότητας ζωής και παρεχομένων υπηρεσιών και ευκαιριών, που έχουν προκαθορισθεί, επιχειρείται η υλοποίηση αντίστοιχων Προγραμμά-

1. Μέλη της Επιτροπής: Καθηγητής Ιωσήφ ΣΤΕΦΑΝΟΥ, Επιβλέπων, Αν. Καθηγ. Αλίκη ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ, Καθηγ. Κωνστ. ΚΑΣΣΙΟΣ, Αν. Καθηγ. Ιω. ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ, Καθηγ. Λουδ. ΒΑΣΕΝΧΟΒΕΝ, Καθηγ. Σπ. ΒΛΙΑΜΟΣ και Καθηγ. Κωνστ. ΓΕ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ. Επιστημονική συμβολή: Δρ Μάρ. ΚΑΜΧΗΣ.

των. Οι δράσεις και οι πολιτικές, που αναλαμβάνονται «λειτουργούν» εντός του αστικού περιβάλλοντος, με αποτέλεσμα να ασκούν σε αυτόν ποικίλες επιρροές. Αν και πολλές από αυτές δεν έχουν εισέλθει στο τελικό στάδιο της ολοκλήρωσής τους, είναι ήδη ορατές αρκετές από τις επιπτώσεις τους στην εικόνα των ευρωπαϊκών πόλεων.

Όπως π.χ. οι επιπτώσεις από τις χρηματοδοτήσεις του ΕΤΠΑ και του Ταμείου Συνοχής αποσκοπούν συχνά στην αναβάθμιση και ανάπλαση σημαντικών αστικών περιοχών. Τις περισσότερες φορές οι συγκεκριμένες χρηματοδοτήσεις λειτουργούν κατά τρόπο τέτοιο, που εξυπηρετούν και τον στόχο προστασίας και ανάδειξης των γενικότερων χαρακτηριστικών της φυσιογνωμίας της συγκεκριμένης πόλης, στην οποία απευθύνονται.

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, ένα σημαντικό στοιχείο, που καθορίζει την φυσιογνωμία μιας πόλης είναι το κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό σύστημα, στο πλαίσιο του οποίου αναπτύσσεται ο δομημένος χώρος. Οι ενέργειες σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, που οδηγούν στην ενιαία αγορά αποσκοπούν στην διαμόρφωση ενός νέου περιβάλλοντος, στο οποίο κάθε τοπικός ή εθνικός περιορισμός, που ίσχυε μέχρι σήμερα είναι πλέον παρελθόν και η ευρωπαϊκή πόλη ανήκει σε έναν κορμό «υπερεθνικό» με κλίμακες μεγεθυμένες σε πρωτόγνωρο για την ιστορία βαθμό. Ταυτοχρονώς, αλλάζουν και τα οικονομικά δεδομένα, όταν επιχειρήσεις και παραγωγικές μονάδες αποφασίζουν την μετεγκατάστασή τους σε μία πόλη.

Η υπό κρίση Διδακτορική Διατριβή είναι διαρθρωμένη σε τρία Μέρη και περιλαμβάνει ακόμη Πρόλογο, Εισαγωγή και Βιβλιογραφία.

Το Μέρος Α', υπό τον τίτλο «Περί φυσιογνωμίας της πόλης», περιλαμβάνει έξι Κεφάλαια, στα οποία γίνεται λόγος για την επίδραση των γεωγραφικών χαρακτηριστικών και των φυσικών στοιχείων στην διαμόρφωση της φυσιογνωμίας των ευρωπαϊκών πόλεων, την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, την ανάπλαση, ως εργαλείου διατήρησης της φυσιογνωμίας της πόλης κ.ά..

Το Μέρος Β', υπό τον τίτλο «Ευρωπαϊκές θέσεις και δράσεις: οι επιδράσεις τους στην φυσιογνωμία των ευρωπαϊκών πόλεων» απαρτίζεται από επτά Κεφάλαια, στα οποία παρουσιάζονται η Πράσινη Βίβλος, η Λευκή Βίβλος ο Πράσινος Βιτρούβιος, θέματα βιώσιμης ανάπτυξης των ευρωπαϊκών πόλεων κ.ά..

Το Μέρος Γ', τέλος, υπό τον τίτλο «Οι επιπτώσεις της ευρωπαϊκής ενοποίησης στην φυσιογνωμία των ελληνικών πόλεων», περιλαμβάνει δύο Κεφάλαια, τα συμπεράσματα της όλης εργασίας και τις προτάσεις της Σ.

Ένα μεγάλο μέρος των στοιχείων, τα οποία ανέδειξε η έρευνα περί της φυσιογνωμίας μιας πόλης στα πλαίσια της συγγραφής της υπό κρίση Διδακτορικής Διατριβής, συνδέεται με την ιστορία και τον πολιτισμό της. Και είναι δυνατόν να λεχθεί, ότι οι προκριθείσες δράσεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση σε κάθε τομέα όχι μόνο σέβονται αυτά τα στοιχεία, αλλά εμφανίζουν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την προστασία και την ανάδειξή τους.

Η φυσιογνωμία μιας πόλης επηρεάζεται κατά την Σ. και από τον ανθρώπινο παράγοντα. Προς αυτή την κατεύθυνση κινούνται και πολλές από τις δράσεις της Ε.Ε. καθώς επιχειρείται η αντιμετώπιση των κοινωνικών διακρίσεων, της εγκληματικότητας και της ανεργίας. Η επιτυχής έκβαση αυτών των πρωτοβουλιών είναι σχεδόν βέβαιο, ότι θα επιλύσει και πολλά από τα προβλήματα του χωροταξικού διαχωρισμού.

Η Ε.Ε., ως γνωστόν, προωθεί Προγράμματα για την ανάπτυξη των υποδομών εν γένει, ως και εκείνων της επικοινωνίας και μεταφορών. Τα Προγράμματα αυτά μπορεί να έχουν πολύ θετικές επιπτώσεις στην οικονομική ενίσχυση απομακρυσμένων ή υποβαθμισμένων περιοχών. Η σημείωση, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην ανακοίνωση για την αιφύρορο ανάπτυξη, ότι ο όποιος δήποτε σχεδιασμός θα σέβεται και θα ακολουθεί την πα-

ραδοσιακή μορφή των δρόμων και των πλατειών, καθησυχάζει τυχόν αμφιβολίες για τις επιπτώσεις του εκσυγχρονισμού των δικτύων μεταφορών.

Κατά την Σ. πολύ θετικές επιπτώσεις μπορούν να έχουν και οι αναπλαστικές προσπάθειες, οι οποίες έχουν ήδη ξεκινήσει και πολλές από αυτές έχουν δώσει αποτελέσματα, καθώς θα συνεισφέρουν στην προστασία και προβολή των πολεοδομικών και αρχιτεκτονικών γεγονότων, που χαρακτηρίζουν μία πόλη. Γενικώς, τα συγκεκριμένα Προγράμματα της Ε.Ε. για την ανάπλαση των αστικών περιοχών (URBAN κ.λ.) περιλαμβάνουν στόχους, όπως η ανάμειξη των χρήσεων και η επαναχρησιμοποίηση χώρων, που κατά το παρελθόν αποτελούσαν σημεία αναφοράς για τις πόλεις, τους κατοίκους και τους επισκέπτες της. Επομένως, η γενικότερη φροντίδα για τον δομημένο και αδόμητο αστικό χώρο κινείται σε προσανατολισμούς προστασίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του.

Η Σ. διερωτάται εάν, εξ άλλης πλευράς, (καθώς τα κελεύσματα του ρεύματος της παγκοσμιοποίησης συνεχώς ενδυναμώνονται και παρατηρείται το πέρασμα και η καταγραφή τους στο αστικό περιβάλλον), εάν η Ευρωπαϊκή Ένωση συνεισφέρει και βοηθά διά μέσου των πολιτικών και δράσεών της, στην αντιμετώπιση του ισοπεδοτικού φαινομένου της παγκοσμιοποίησης και δευτερευόντως κατά πόσον ταυτίζεται με αυτό, ή έστω συμβάλλει στην εξάπλωσή του.

Επ' αυτού η Σ. υποστηρίζει, ότι οφείλουμε να διαχωρίσουμε από το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης την συντελούμενη Ευρωπαϊκή Ενοποίηση. Διότι η τελευταία, σύμφωνα με μία σειρά διακηρύξεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που έχουν περάσει στο στάδιο της δράσης και της λήψης των αναγκαίων μέτρων, έχει ως στόχο το σεβασμό και την ενίσχυση της τοπικής ιδιαιτερότητας των Ευρωπαϊκών Λαών και εθνοτήτων. Εξ άλλου, το μεγαλύτερο πλεονέκτημα της Ευρώπης είναι αυτή ακριβώς η πολυμορφία σε πολιτισμούς, αξίες και τρόπους ζωής.

Κατά την Σ. οι εσωτερικές αντιστάσεις των ελληνικών πόλεων σε κάθε ισοπεδοτική αλλαγή και αλλοίωση της χαρακτηριστικής τους φυσιογνωμίας, στηρίζονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Γιατί είναι εμφανές, όπως προκύπτει από τα Κεφάλαια της Διατριβής, που αναφέρονται στις Ευρωπαϊκές πολιτικές και δράσεις, ότι η Ευρώπη προσπαθεί να περιορίσει τις επιρροές εκείνες της παγκοσμιοποίησης, που θα μπορούσαν να απειλήσουν την πολιτιστική και κοινωνική της ιδιοσυστασία. Έχουν, λοιπόν, εκδηλωθεί οι πρώτες Ευρωπαϊκές δράσεις, με σκοπό να στηριχθούν και να αναδειχθούν τα σημεία εκείνα, τα οποία έχουν ισχυρότατο πολιτιστικό υπόβαθρο, ισχυρότατη πολιτιστική κληρονομία. Όπως είναι γνωστόν, η Ελλάδα αποτελεί έναν τόπο, που διαθέτει στο πολλαπλάσιο αυτά τα χαρακτηριστικά.

Η Σ. στην Διδακτορική Διατριβή της περιγράφει και αναλύει λεπτομερώς όλα τα στοιχεία που προαναφέρθηκαν, όπως τα φυσικά χαρακτηριστικά, τους πολιτιστικούς παράγοντες, τους τρόπους και τις μορφές μέσα από τις οποίες εμφανίζεται ο μύθος και διατυπώνεται ο λόγος των ελληνικών πόλεων, στοιχεία που διαμορφώνουν και εμφανίζουν τη φυσιογνωμία μίας πόλης. Παρολλήλως, καταγράφει και επεξεργάζεται όλες τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που μπορούν να έχουν επιπτώσεις στα στοιχεία αυτά και να επηρεάσουν την φυσιογνωμία των πόλεων αυτών.

Η όλη αυτή έρευνα σε συνδυασμό με την σημερινή ελληνική πραγματικότητα και το ισχύον κοινωνικο-οικονομικό, θεσμικό κ.ά. πλαίσιο, οδηγεί στην εξαγωγή συμπερασμάτων και στον εντοπισμό όλων εκείνων των επιπτώσεων, θετικών ή αρνητικών, που η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση, τόσο ως γενικότερο πλέον πλαίσιο ζωής των Ευρωπαίων Πολιτών, όσο και ως εφαρμογή όλων των αναληφθέντων μέτρων, κατευθύνσεων και πολιτικών, θα επιφέρει στις ελληνικές πόλεις. Οι επιπτώσεις αυτές αφορούν και στην συνολική δομή,

μορφή και λειτουργία των πόλεων, όσο και στα επί μέρους εκείνα στοιχεία, τα οποία συγκροτούν και εμφανίζουν την φυσιογνωμία τους.

Όλα τα αναφερθέντα οδηγούν τελικώς στην διατύπωση μίας σειράς θέσεων. Συνοπτικώς οι θέσεις αυτές υποστηρίζουν, ότι παρά το γεγονός, ότι η έρευνα βασίζεται στην θέση, ότι η φυσιογνωμία μίας πόλης είναι ενδογενής, εμφανίζεται και αναδεικνύεται μέσα από τα δημιουργήματα του πολιτισμού της, δηλαδή μέσα από την ολοκληρωμένη έκφραση της συλλογικής διαχρονικής συνείδησης των Πολιτών της, όπως αυτή διαμορφώθηκε από τα τοπικά και χρονικά δεδομένα, θέση που αναγνωρίζει την πόλη ως αυτοτελή οντότητα, εν τούτοις μία σειρά εξωτερικών παραγόντων είναι δυνατόν να επηρεάσουν θετικώς ή αρνητικώς αυτήν την φυσιογνωμία. Ένας τέτοιος σημαντικός παράγοντας είναι η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση, όπως και ένας δεύτερος είναι το ιδεολογικό και πρακτικό πλαίσιο, που έχει διαμορφώσει το σύγχρονο ρεύμα σκέψης, όπως αυτό συνοψίζεται στον διεθνώς επικρατούντα όρο «παγκοσμιοποίηση».

Βασική θέση της Σ. είναι η άποψη, ότι η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση, ενώ ως ένα βαθμό και σε πρώτο επίπεδο ερμηνείας φαίνεται να στηρίζει την παγκοσμιοποίηση, εν τούτοις η Ευρωπαϊκή ιδεολογία, στηριγμένη στην μακραίωνη πολιτιστική κληρονομία της γηραιάς ηπείρου, αναπτύσσει σημαντικές αντιστάσεις στην ισοπεδοτική νοοτροπία της παγκοσμιοποίησης, προβάλλοντας, υποστηρίζοντας και αναπτύσσοντας τις ιδιαιτερότητες του κάθε τόπου ως βασικών στηριγμάτων του Ευρωπαϊκού πλουραλισμού. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η οποία στηρίζεται στην αναλυτική και διεξοδική επεξεργασία όλων των σχετικών κατευθύνσεων και πολιτικών της Ε.Ε., των σχετικών με την πορεία των Ευρωπαϊκών πόλεων, η ελληνική πόλη ενταγμένη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, έχει την δυνατότητα να προστατεύσει και να αναδείξει σε ικανό βαθμό την φυσιογνωμία της, αφού αξιοποιήσει τις ευκαιρίες, που το ίδιο το γεγονός της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης της προσφέρει.

Εκ παραλλήλου το ίδιο αυτό γεγονός της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης, μπορεί να χρησιμεύει ως ασπίδα έναντι της όποιας δήποτε ισοπεδοτικής επίδρασης μπορεί να επιφέρει και στον ελληνικό χώρο η παγκοσμιοποίηση. Στο σημείο αυτό επισημαίνονται και οι φυσικές αντιστάσεις του ελληνικού χώρου απέναντι σε παγκόσμια ισοπεδοτικά ρεύματα, όπως και η «ικανότητά» του να αφομώνει ανάλογα ρεύματα ομαλώς, μετατρέποντάς τα πολλές φορές σε θετικές συνθήκες ανάπτυξης των τοπικών ιδιαιτεροτήτων, όπως συνέβη με την περίπτωση του νεοκλασικισμού. Η ικανότητα αυτή του ελληνικού χώρου, οφείλεται κατά την Σ. στον πολιτισμικό πλουραλισμό των τόπων του, στις ιδιαιτερότητες του ελληνικού τοπίου, στο χαρακτήρα της ελληνικής φυλής, και στις γενικότερες γεωπολιτικές συνθήκες, όπως αυτές αναπτύχθηκαν τους τελευταίους αιώνες στην ευρύτερη περιοχή.

Τελικώς, η Σ. οδηγείται στο συμπέρασμα, ότι η Ελλάδα μπορεί και οφείλει να αξιοποιήσει στο μέγιστο την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και να εκμεταλλευθεί τα θετικά στοιχεία, που αυτή προσφέρει για να αντιμετωπίσει τις όποιες αρνητικές επιπτώσεις μπορεί να εμφανισθούν, ως προς την διατήρηση και ανάδειξη της φυσιογνωμίας των πόλεών της.

Η υπό κρίση Διατριβή διακρίνεται για το γλαφυρό της ύφος, τον πλούτο των στοιχείων, την πρωτοτυπία και ως προς την σύνθεση ετεροκλήτων στοιχείων, την εξαντλητική αξιοποίηση των βιβλιογραφικών πηγών, τις «έλλογες» καινοφανείς θέσεις και την ικανότητα της Σ. να «εντυπωσιάζει» ακόμη και επί γνωστών «πεδίων», αλλά προσεγγιζομένων με μία νέα ριζοσπαστική οπτική.

Καθηγητής Κωνστ. ΓΕ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ
Ηλίας ΚΟΡΔΑΣ, M. Sc., Αρχιτέκτων